

Voorwoord

Het fenomeen van de radicale islam is door de aanslagen in Madrid en de moord op cineast Theo van Gogh in Amsterdam vorig jaar bovenaan de politieke agenda beland. Wat deze gewelddaden voor velen extra schokkend maakte, was dat ze niet werden gepleegd door moslimstrijders uit verre landen, maar door – op het oog – geïntegreerde en vaak goed opgeleide jonge westerse moslims en bekeerlingen. De aantrekkingskracht van de radicale islam is zorgwekkend, niet alleen door de geweldsdreiging die ervan uitgaat, maar ook omdat de verhoudingen tussen bevolkingsgroepen onder druk komen te staan. Er dreigt een gepolariseerd klimaat te ontstaan waarin culturele en religieuze verschillen onoverbrugbaar lijken. Verschillende auteurs in dit themanummer over radicalisering en jihad gaan in op de ontworteling van groepen moslimjongeren. Vervreemding, onlustgevoelens en identiteitsproblemen worden genoemd als oorzaak danwel katalysator van islamistische radicalisering. Daarnaast is er aandacht voor de vraag welke krachten en mechanismen werkzaam zijn bij de kanalisering van deze gevoelens in politiek-religieus geïnspireerd geweld danwel sympathie daarvoor. Hoe ziet de organisatiestructuur van terroristische bewegingen eruit, wat is de rol van internet, hoe gaat rekrutering in zijn werk, wat is het belang van sympathisanten en hoe financieren terroristen hun acties? Deze en andere vragen komen uitgebreid aan de orde.

In het openingsartikel maakt Coolsaet onderscheid tussen feiten en fictie in het hedendaagse internationale terrorisme. Het onderschatten van terrorisme mag dan gevaarlijk zijn, het overdrijven van de dreiging is dat eveneens, zo betoogt hij. Als het gaat om al-Qaeda en Osama bin Laden lopen mythe en realiteit door elkaar heen.

Al-Qaeda is een soort mythe geworden, vergelijkbaar met de anarchistische Internationale aan het eind van de negentiende eeuw, die alleen in de verbeelding van het publiek bleek te bestaan. Al-Qaeda is niet langer de mondiale, gedisciplineerde en gecentraliseerde terroristische organisatie die het ooit was. Veel meer is het een vlag geworden, gedragen door een los samenhangend geheel van lokale moslim-extremisten en zelfs freelance jihadisten, die elk hun eigen weg gaan zonder centrale aansturing of controle. Deze transformatie impliceert dat terrorismebestrijding gedragen zal moeten worden door beleidsinstrumenten met een meer uitgesproken politiek karakter om de lokale

grondoorzaken van het huidige terrorisme weg te nemen. In Europa lijkt de haperende integratie van moslims een belangrijke oorzaak. In de bijdrage van Roy staat de zogeheten Euro-islam centraal en de opkomst van een nieuwe generatie islamitische jongeren. Roy signaleert dat veel jongeren geen binding meer hebben met het (ouderlijke) land van herkomst noch met de daaruit voortvloeiende 'cultuur van de diaspora' in het land van verblijf. Het pad weg van de diaspora kan drie richtingen opgaan: assimilatie, integratie of de vorming van een nieuwe supranationale moslimidentiteit. De uitingen van radicaal islamisme in Europa zijn geen importproduct uit Arabische landen, maar een verschijnsel met Europese wortels. De radicale islam is aantrekkelijk voor 'rebels without a cause', voor ontwortelde moslimjongeren en 'drop-outs' uit de arbeidersklasse. De leiders van radicale islamgroeperingen zijn vaak goed opgeleid en afkomstig uit de middenklasse, een patroon dat indertijd ook kenmerkend was voor de Rote Armee Fraktion in Duitsland, de Italiaanse Brigada Rossa en Action Directe in Frankrijk. Roy stelt dat de gematigde islam zich in Europa gaandeweg van binnenuit moet ontwikkelen, door moslims zelf, en niet onder politieke druk of in een geforceerd theologisch debat. Hij verwacht dat zo'n debat tussen moslims in Europa zeker op gang zal komen en wellicht zelfs zijn invloed kan doen gelden op traditionele samenlevingen in het Midden-Oosten.

De Wijk stelt dat er in Nederland weinig inzicht bestaat in de werkelijke oorzaken van extremisme en de factoren die bijdragen aan radicalisering. Dat blijkt in zijn ogen uit het debat over contraterrorisme, dat vooral een debat is over de sociale en economische achterstelling van moslims, hun falende integratie en het karakter van de islam. Het is echter cruciaal een onderscheid te maken tussen oorzaken en katalysatoren van terrorisme. De oorzaken liggen buiten Nederland en dus kunnen Nederlandse beleidsmakers erg weinig doen om terrorisme in het algemeen te voorkomen. Wat als beleidsoptie overblijft, is proberen de risico's te beheersen. Dat kan door het wegnemen van katalysatoren als marginalisering en stigmatisering van groepen die in verband worden gebracht met extremisme. Er valt volgens de auteur veel te leren van de traditionele Britse benadering die erop is gericht de 'hearts and minds' te winnen van de meerderheid van deze groepen, terwijl tegelijkertijd sterk stelling wordt genomen tegen extremisten. Mascini en Verhoeven gaan in op de vraag of terroristen een achterban nodig hebben, een groep mensen die stilzwijgend of openlijk sympathiseert met de gewelddadige jihad zonder daaraan een actieve

bijdrage te leveren. Zij maken daarbij gebruik van informatie uit interviews en open bronnen. Bij de voorbereiding van terroristische acties lijkt de steun van zo'n achterban voor sommige activiteiten en handelingen inderdaad erg belangrijk, voor andere echter niet. Als het gaat om het organiseren van reizen naar het buitenland, inkomsten genereren en communicatie is die afhankelijkheid veel geringer dan in het geval van rekrutering en sponsoring. Deze conclusie impliceert dat minder steun voor de gewelddadige jihad niet automatisch leidt tot minder terrorisme.

De rekrutering van jihadisten staat centraal in de bijdrage van Van Leeuwen. Na een korte kenschets van de radicale islam en de problemen die deze kan veroorzaken voor democratische samenlevingen gaat zij in op de rol van min of meer professionele ronselaars, de invloed van vrienden en leeftijdgenoten en autonome rekrutering, ook wel 'zelfontbranding' genoemd. Zij geeft verklaringen voor de aantrekkingskracht van de jihad voor islamitische jongeren en bekeerlingen in Europese landen. Hoewel moskeeën nog steeds een prominente rekruteringsplek zijn, lijken deze aan belang in te boeten als gevolg van het groeiende bewustzijn bij het publiek en de politiek van de gevaren van rekrutering. Gevangenissen zijn potentiële jachtgebieden voor ronselaars, evenals het internet. Internet lijkt ook een belangrijke rol te spelen bij 'zelfontbranding'. Doorgaans vindt vóór rekrutering een proces van radicalisering plaats. Dát te voorkomen is een belangrijke verantwoordelijkheid voor de autoriteiten en voor islamitische opinieleiders. In tegenstelling tot radicalisering is rekrutering een misdrijf in Nederland, evenals elders in Europa. Veiligheidsdiensten, de politie en de openbare aanklagers moeten efficiënt en professioneel samenwerken bij het opsporen, bewijzen en vervolgen van rekrutering, aldus de auteur.

Van der Veen onderzoekt de veel gehoorde bewering dat het geld voor terroristische acties onder meer met drugshandel zou worden verdiend. Hij concentreert zich op Afghanistan en Marokko, landen die vaak worden genoemd als bron van beide kwaden. Hij gaat na hoe relevant een mogelijke connectie tussen drugs en terrorisme zou zijn in het licht van inzichten uit de historische sociologie over de wijze waarop geweld, politiek en handel samenkomen in een drugseconomie. Doel van het artikel is de mechanismen bloot te leggen waardoor beide verschijnselen elkaar kunnen versterken. De toestand van relatieve anarchie die de drugshandel kenmerkt, biedt inderdaad speciale mogelijkheden voor zowel gewelddadige als drugsondernemers om

rijkdom te vergaren en met behulp van geweld politieke doelen na te streven. De mate waarin deze dynamiek optreedt, is sterk afhankelijk van de capaciteit van de betrokken staten om normatief regulerend op te treden tegen de drugshandel en aldus de invloed van gewelddadige ondernemers in te tomen.

M.P.C. Scheepmaker